

Presinszky Károly: Magánhangzóhiány és kontaktushatás a nagyhindi nyelvjárásban

Előadásvázlat a *Nyelvelmélet és kontaktológia* című konferenciára

- Nagyhind nyelvjárása elsősorban *A magyar nyelvjárások atlaszának* kutatómunkálatai óta vált ismertté a dialektológiai szakirodalomban. A nyelvatlasz próbagyűjtéseit végezve figyeltek föl az illabialitás sajátos megnyilvánulására Nagyhinden.
- A legrégebbi ismert nyelvi adatokból (*örëgm^mm^m* 'öregmama, nagyanya', *bikköny* 'bükköny', *csész* 'csész', *vödër* 'vödör', *ëcset* 'öcset, gereben', *këcsëge* 'köcsög') azt a következtetést lehet levonni, hogy a nyelvjárás hangrendszeréből a labiopatatális magánhangzók közül hiányzott az *ö, ő, ü, ű*, melyek helyett azok illabiális párját *ë, é, i, í* találjuk.
- 1904-ben a Nyitrai megyei Ellenörben Atovich Ferenc néprajzkutató jelentetett meg terjedelmes tájszógyűjteményt (közel ezer adatot) a Nyitra környékén élő magyarok nyelvéből. Gyűjtéseinek egyik helyszíne volt Nagyhind is, ahonnan 92 példát említ. Az *ö, ő, ü, ű* fonéma hiány jelentkezését az *ö* példáiban kevésbé ismeri a szakirodalom.
- A nagyhindi fonéma hiány eredete több nyelvészt foglalkoztatott. Benkő Loránd a nagyhindi nyelvjárás lehetséges előzményeként említhető nyelvjárási részleg tiszta illabialitásának kialakulását a 17–18. század fordulójánál jóval korábbinak véli. A jelenséget belső nyelvi fejlődés eredményének tekinti.
- A nagyatlasz nagyhindi gyűjtői három hipotézist is felállítanak a nyelvjárásban jelentkező erős illabiális jelleg lehetséges kialakulásáról. Elsőként a szlovák hatást említik. A második feltételezésük az, hogy Nagyhind elmagyarosodott szlovák község. Nyelvéből hiányoznak azok a hangok, melyek ismeretlenek voltak a nyelvcsere előtt használt (szlovák) nyelvben, és azokat a hozzájuk legközelebb eső hanggal helyettesítették. A harmadik az, hogy az erős illabialitás belső nyelvi fejlődés következménye, mely a palóc nyelvjárások illabiális jellegéből, ill. a kettőshangzók fejlődéséből adódott.
- Lanstyák István történeti kontaktológiai kutatásai kapcsán olyan jelenségekre hívja föl a figyelmet, melyek az északi magyar peremnyelvjárásokban találhatóak, s melyekről feltételezhető, hogy nyelvcserehelyzetben jöttek létre.
- Az előadás diakrón és szinkrón nyelvi adatok, valamint történeti, etnikai-földrajzi változások elemzésének segítségével megvizsgálja a szlovák nyelv hatását a nagyhindi fonéma hiány eredetében és fejlődésében.